

СРЕБРИНА ТАЛЕВА
ДЖОН УИНДЪМ
ПАРАДОКСАЛЕН ХУМАНИСТ

chitanka.info

„Доколкото си спомням, решаващо влияние ми оказаха преди войната Уелзовите «Война на световете» и «Машината на времето». Убеден съм, че Джон Уиндъм се появи на бял свят не без забележимото им участие. Те бяха написани дълго преди на когото и да е да беше хрумнал терминът «научна фантастика», но и досега служат според мен като пример как трябва да се съблудава точната мярка между науката и литературата.

Всеки честен опит да се проникне в бъдещето ще заинтересува навсярно мнозина, но на хората до смърт им е омръзнала тази научна суeta. И така, хайде по-малко да разясняваме кое и как, повече просто да разказваме и вместо да занимаваме ума си с въпроса за бъдещето на аборигените на Уран, да се заинтересуваме по-добре какво може да се случи с нас, нашите приятели и всичко, което ни обкръжава.“

Джон Уиндъм

Джон Уиндъм е най-популярният псевдоним на английския писател фантаст Джон Бейнън Харис.

Биографията на този интересен автор е не по-малко фантастична от произведенията му. Роден в Иджбастън в 1903 г., той от осемгодишна възраст започва да обикаля Англия — отначало, разбира се, с родителите си, а по-късно вече самостоятелно.

Преминава през много професии, без да се задържи за дълго на някоя от тях — бил е земеделец, рекламен агент, работил е в подготвително училище, търгувал е и т.н. След влизането на Англия във Втората световна война участвува в нея и това явно определя неговото отношение към войната и останалите институции, създадени за заплаха на човечеството или за неговото съзнателно унищожаване.

За пръв път Уиндъм започва да пише в 1925 г. къси разкази с развлекателно съдържание, предназначени за публикация в САЩ под най-различни псевдоними — главно за пари. От 1930 до 1939 г. продължава да пише къси разкази и детективски романи. След войната се опитва да продължи опитите си в лекия жанр, но изглежда, че в него

е настъпил определен прелом: Уиндъм започва да се отнася към света с чувство за отговорност. Още повече че умира Хърбърт Уелз — автор, когото Уиндъм много уважава. Може би това става косвена причина да се роди през 1951 г. „Денят на трифидите“, подписан с името Джон Уиндъм. От този ден английската фантастика получава още един класик, а световната фантастична литература — още един талантлив автор.

До смъртта си в 1969 г. Джон Уиндъм написва около десет романа, два от които в съавторство, и няколко сборника с разкази. Творчеството му не е голямо, той няма продуктивността на един Саймък например, нито пък изненадва читателите с фойерверк от идеи. Неговите произведения правят впечатление на добре обмислен и детайлизиран фрагмент от заобикалящия ни свят (не случайно Уиндъм признава за свой учител Уелз).

Даймън Найт, американски фантаст и критик, казва за творчеството на Уиндъм:

„Уиндъм постига своя магически ефект със съвършено домашни средства. Той ви заставя да вярвате в най-невероятни неща просто защото те са се случили с хора, които познавате.“

Това е най-важната черта на фантастиката на Уиндъм: тя характеризира цялостно творчеството му, повече социологизиращо, отколкото технологизиращо.

Още в „Денят на трифидите“ се набелязват двете основни линии, които Джон Уиндъм развива в романите си. Първата е може би по-важна, ако съдим по това, че присъствува в почти цялото му творчество: поставяне на човечеството в някаква много сложна и опасна ситуация, заплашваща го с унищожение. Дали причината е външна или вътрешна, за автора като че ли няма значение. Уиндъм познава отлично законите на своето общество: той много добре прогнозира реакциите на дребнобуржоазния собственик пред катастрофа, заплашваща стомаха, спокойствието и устоите му. Обикновено тласъкът за катастрофа идва отвън: метеоритен рой, който ослепява човечеството („Денят на трифидите“), галактични пришълци

(„Из дълбините“, „Кукувиците на Мидуич“) и др. Този тласък събаря крехката конструкция на капиталистическата ценностна система и цялото общество се разрушава до полуপървобитни комуни.

Разбира се, този начин на решаване на проблемите не е най-добрият, но все пак звуци оптимистично, а това за западен автор на романи предупреждение не е никак малко.

В случаите, когато самото общество се лишава от своите постижения — било от глупост и недоразвитост („Историята с лишеите“) или пък поради престъпно недомислие на своите институции, — т.е. трета световна война („Хризолидите“), нещата излизат от Уелзовия реализъм на космическата катастрофа-оправдание и се адресират непосредствено към виновниците — консервативните и реакционни социални закони.

С изключителен реализъм и впечатляваща пластичност Уиндъм рисува картините на човешките бедствия. Дали това ще бъдат озверелите от страх и глад тълпи слепи хора („Денят на трифидите“); или ужасените до смърт жители на крайморски градове, бягащи от пипалата на изпълзялото от морето чудовище-биоробот („Из дълбините“); или стреснатите от неизвестното жители на Мидуич; или жалките мутанти след последната война („Хризолидите“); или тълпата, желаеща подмладяване и бореща се за и против него („Историята с лишеите“) — всички тези картини са обрисувани със запомнящи се детайли, с убедителното присъствие на някой герой — представител на този среден тип жители на нашата планета, на когото е нужна малко помощ, за да стане ако не герой, то поне човек достоен за уважение — и който до този момент нека да е несъзнателно, но е страдал от студенината на урбанизацията: затова в края на краищата за него връщането към природата носи облекчение и съвсем не е най-голямото нещастие. Може би в това подсъзнателно влече на Уиндъм към оправдание на нещата и живота се крият корените на своеобразния му оптимизъм.

Втората основна линия в творчеството на английския фантаст е неговият подчертан интерес към екологията (наука, занимаваща се с поведението на животните, в частност поведението на т. нар. „обществени насекоми“: пчели, мравки и пр.). Джон Уиндъм се интересува от колективния организъм, от колективния разум — отначало на полуразумните растения-животни „трифиidi“, по-късно

страниците деца на Мидуич и „Хризолидите“, за да стигне до Чоки — представител на подобно общество, осъществил за пръв път в творчеството на Уиндъм контакт с човечеството... Тази своеобразна градация на отношението на автора към колективния разум — макар и в такъв вид — още веднъж илюстрира желанието му за общество, в което да има топлина и близост на разумните същества помежду им. Не е трудно да се досетим резултат на какво са тези две линии в творчеството на Уиндъм.

Би било любопитно да видим отношението на един от героите му от „Външният подтик“ към войната:

„Всички причини за омразата към войната са хубави, но някои от тях са по-добри от другите. Ако мразиш войната и искаш да премахнеш заплахата от нея само защото убиват хора — има и други изобретения, например колата или самолета, които би трябвало да се премахнат по същата причина. Жестоко и подло е да се убиват хора, но тяхната смърт във войната е симптом, а не причина. Аз мразя войната отчасти защото тя се дължи на глупост — както винаги е било, а и защото напоследък войната стана твърде глупава, твърде унищожителна и опасна... Ако наистина искахме мир, щяхме да постигнем и него, но истинският мир никога не е бил една от нашите действителни мечти — ние не стигнахме по-далеч от проповедите срещу войната, за да успокоим съвестта си. Пред наистина желаните мечти, многоликите мечти, сега не може да се устои — те стават факти. Ние можем да ги постигнем по непочтен начин, но почти винаги те имат обратна страна, която е нежелателна: научихме се да летим и същевременно да носим бомби; увеличихме скоростите, а унищожаваме хиляди хора; радиопредаваме и можем да лъжем целия свят. Можем да унищожим враговете си, но ако го направим, ще унищожим самите себе си. Някои от мечтите ни имат странны акушерки, но все пак се появяват на бял свят.“

Интересен пессимизъм, между редовете на който проблясва плаха надежда, че човечеството ще поумнее, че няма да допусне...

Това е Уиндъм... Той не показва пътя, той се надява, той разчита на катастрофата, на помощта отвън, на връщането към природата: т.е. на самоосъзнаването под натиска на обстоятелствата. (За съжаление историята на човечеството доказва наивитета на подобни надежди.) Понякога логичният англичанин наистина ни озадачава със своята политическа наивност. Как например решава екологическите проблеми, възникнали поради повишаване дълголетието на човека до 300 години („Историята с лишеите“)! Богатите ще бъдат принудени да разделят богатството си между хората, защото е невъзможно да оставят човечеството да гладува... И всичко това, след като ние знаем какво става в Индия сега...

Третата важна линия в творчеството на Уиндъм са контакти с чужди цивилизации. И тук авторовото въображение не се отличава с голямо разнообразие. За Уиндъм (както и за повечето западни фантасти) пришълците са предимно врагове: необходими са му като фон за изображение и решение на социалните проблеми... до последната му книга „Чоки“, където сме свидетели на доброжелателен контакт, останал недоосъществен поради инфантилизма на човечеството.

Съществото, което иска да помогне на разума, се сблъсква с тесногръдия страх на човечеца — добропорядъчен и плашещ се от всяка промяна, необикновеност и изключителност. Тука авторът разработва една чудесна идея (в известен смисъл стара колкото самия човек): за осъзнаването на човечеството е необходима не само помощта отвън, но и красотата. Незабележимо, наред с интереса към точните науки, Чоки научава детето да рисува, да „вижда“ света около себе си.

В разговора на Чоки с бащата на детето, което „тя“ е избрала за посредник, става ясно защо Уиндъм се спира за тази цел на дете: той не иска да ни информира подробно откъде и как е дошла Чоки, не се интересува от нейната цивилизация; той се вълнува защо Чоки не успява, защо е принудена да си замине. Човечеството не е дорасло за контакта — то ще посрещне „гостите“ или с унищожителни залпове, или със секретни лаборатории-затвори. Човечеството трябва да се промени, за да бъде достойно за „гостите“ — тази е позицията на

Уиндъм и ние не можем да не се съгласим с нея. А що се отнася до доблестта на Чоки и нейните сънародници, то нейната цена е толкова по-висока, колкото е по-ниско съзнанието на човечеството. И така „Награждава се Чоки за доблестна постъпка“!

Поради малката известност на Джон Уиндъм у нас се наложи да разгледаме по-обстойно неговото творчество. Той е автор на творби за катастрофата с всички произтичащи от нея последици. Автор е на творби, третиращи проблема за колективния разум като общо достояние, свързващо колектива в единен организъм, чийто отделни части функционират самостоятелно, но са на мястото си именно тогава, когато се изисква колективно мислене, колективно действие. Интересува се от човешките (социалните) проблеми при евентуална среща с чужда цивилизация. И на края той е автор на чудесни разкази с чувство за хумор, самоирония и понякога малко жестокост към „средния“ човек.

Казаното дотук изчерпва почти цялостно творчеството му, но както вече отбелязах, не идеите са силното място на Уиндъм. Той просто, ясно и заразително разказва какво би станало, ако... и ни кара да му вярваме. Уиндъм умее да предизвика съчувствие и симпатия към главния герой, улесняващи идентификацията с него. Неговите реалистични изображения ни карат понякога да изтръпваме от ужас: който веднъж прочете „Денят на трифидите“, вече никога няма да забрави тези гротескни, смъртоносни, трикраки растения-животни, които убиват жертвата и после стоят до нея седмици, докато се разложи и стане удобна за „консумация“...

Уиндъм е един от най-човешките автори във фантастичната литература на Запад и същевременно автор, който поставя човека в най-нечовешките условия: в това е неговият действително парадоксален хуманизъм. Читателят би помислил, че Уиндъм е мизантроп, но при по- внимателно прочитане става ясна неговата загриженост за съдбата на този човек, когото иронизира, критикува, чието общество и институции презира и... когото обича.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.